

Skrivnostni šarm amandmajev

Tone
Peršak

Kaj se v resnici skriva v dopolnilih Ustave SRS, ki so izzvala tolikšen vik in krik po Jugoslaviji? Se to, kar se skriva, res skriva v njih? Kaj pomeni ta histerična gonja zoper šest, sedem ali še več »spornih« amandmajev? In: kakšen bo razplet te tragikomedije oziroma komikotragedije – kar pač že bo?

Če lahko nekoliko posplošimo, vidimo, je mogoče amandmaje k Ustavi SRS razdeliti v štiri osnovne skupine: v skupino dopolnil, ki zadevajo zlasti družbenoekonomski sistem, v skupino dopolnil, ki spreminjajo koncept družbenopolitičnega sistema, vključno s področjem pravosodja, v skupino dopolnil s področja človekovih pravic in svoboščine in v skupino dopolnil, ki precej bolj določno in odločno opredeljujejo slovensko državnost in suverenost (slovenskega naroda, ljudstva Slovenije in Slovenije kot države). Za nepristranskega opazovalca dogodkov bi bili najbrž amandmaji z vseh štirih področij enako pomembni; tudi zato, ker se v bistvu dopolnjujejo. Saj bi bilo nerazumno še vedno verjeti, da je mogoče odločilno poseči v področje družbenoekonomskega sistema brez ustreznih sprememb družbenopolitičnega sistema in izboljšav na področju človekovih pravic in svoboščin (npr. pravica do političnega združevanja, pravica do stavke, svoboda vere ipd.). Tem bolj je zanimivo, da so se napadi na slovenske amandmaje osredotočili v glavnem samo na dopolnila iz zadnje skupine: pravica do samoodločbe in pristojnost Skupščine SRS, da ureja vprašanja uresničevanja te pravice, izredne razmere, ekonomska suverenost, zahteva po spoštovanju slovenščine kot uradnega jezika na ozemlju Slovenije, pristojnost Skupščine SRS, da zavrne posege federacije v suverene pravice Slovenije mimo njenih ustavnih pristojnosti... V imenu pravicoljubnosti pa je treba omeniti, da je bilo opaziti tudi napade na amandmaje, ki skušajo zagotoviti učinkovitejšo zaščito človekovih pravic (Predsedstvo SFRJ), kot jo zagotavlja Ustava SFRJ, in tudi na tiste, ki zadevajo ob nekatere ideološke temelje političnega sistema (posamezni govorniki na prosluli celonočni seji CK ZKJ, 26.–27. septembra 1989), kar je bilo v veliko večji meri pričakovati.

Za zdaj je v zvezi z vsem tem treba poudariti vsaj to, da so spremembe Ustave SRS kompleksnejše in doslednejše od sprememb zvezne ustave. Kar zadeva zgolj družbenoekonomsko področje, so te spremembe skladne z amandmaji k Ustavi SFRJ, le da so bolj dosledne tudi v terminologiji. Spremembe na drugih področjih pa so skladne s spremembami na tem področju in bi prav zato res lahko omogočile težko pričakovano reformo družbenoekonomskega področja, če ne bo prehudih ovir od drugod (in iz Slovenije v primeru nespoštovanja amandmajev). Skratka, amandmaji kot celota pomenijo dokaj koherenten poseg v sistemskem smislu in zadevajo slovensko družbo kot mnogoplasten sistem bolj ali manj v celoti. To velja tudi za amandmaje, ki zadevajo državnost in suverenost, in prav v zvezi z njim je to, da amandmaji vsaj pravno (pustimo za zdaj ob strani vprašanje, ali so ali niso resničen izraz volje vladajočih struktur) vendarle omogočajo celovito prestrukturiranje družbe kot sistema, najbolj opazno in prav zato

so ravno ti amandmaji takoj postali tarča napadov tistih sil, ki nam ponovno na vse načine vsiljujejo koncept enopartijske, unitaristične in centralistične države. Prav te določbe (pravica do samoodločbe kot pravica do samostojnega urejanja političnega statusa) namreč omogočajo, da Slovenija lahko začne tudi s političnimi reformami. Ker pa se je v kontekstu drugih dogodkov zadnjega časa zelo povečala stopnja slovenske občutljivosti, je bil odziv na napade najbrž za večino v Jugoslaviji nepričakovan in amandmaji so bili v celoti sprejeti. To je zelo pozitivno vplivalo na stopnjevanje nacionalne samozavesti in okrepilo prebujeno slovensko držav(otvor)nost. Tako je prepad med Slovenijo, ki je končno spoznala, da je vera v možnost učinkovite reforme, ki naj bi zadevala samo družbenoekonomsko področje, čista iluzija, in tistimi deli Jugoslavije, kjer gojijo te vrste iluzije, vedno globlji. Poglobljajo pa ga seveda tudi drugi dejavniki: zlasti unitaristično-centralistični projekt reorganizacije federacije, zahteve po popolni centralizaciji gospodarskega sistema, kar bi še bolj omogočalo prelivanje dohodka kot sedanji princip »solidarnosti« ipd. Amandmaji k Ustavi SRS torej niso v nasprotju z Ustavo SFRJ iz l. 1974, ki jo tako ali tako najbolj zavračajo prav kritiki slovenskih amandmajev, ampak s konceptom nove jugoslovanske ustave, kakršno snujejo ta čas zlasti v Srbiji in po njenem diktatu, kot kaže, že tudi v delovnih telesih Predsedstva SFRJ. Ta nova ustava naj bi prevrednotila »avnojske« temelje sedanje ureditve federacije, ki izhaja iz priznanja republik kot držav, ki na federacijo samo prenašajo del svojih suverenih pravic, in preuredila Jugoslavijo v zvezno državo po zgledu enonacionalnih federacij, v katerih imajo federalne enote status zgolj relativno avtonomnih administrativnih enot. Seveda pa je mogoče slovenske amandmaje učinkovito napadati samo tako, da napadalci potvarjajo težnje ustave iz l. 1974, češ da ta ustava, ki so jo nedavno še kritizirali kot konfederalno, v bistvu že opredeljuje Jugoslavijo kot federacijo, kakršno načrtujejo oni. V svoji politični vnemi tako kohorte uglednih pravnikov po vsej Jugoslaviji zapravljajo svoj ugled v prizadevanju, kako iznajti način in argumente, v imenu katerih bi lahko »federacija« prisilila Slovenijo v razveljavitev spornih amandmajev. Tako je npr. predsednik ustavnega sodišča Črne gore in profesor prava dr. Slobodan Blagojević napisal za Politiko (4. X. 1989) članek, s katerim se zavzema za prisilno razveljavitev slovenskih amandmajev in pri tem postavlja za zgled vrhovno sodišče ZDA, ki je že leta 1803 razveljavilo neki zakon, ki ni bil v skladu z ustavo, čeprav v ustavi ZDA ni določbe, ki bi temu sodišču dajala to pristojnost. Ugledni profesor je v svoji vnemi spregledal dva pomembna detajla: ameriško vrhovno sodišče je razveljavilo zakon in ne ustavo katere od federalnih enot (ali pa ima zanj republiška ustava rang navadnega zakona; to bi pomenilo, da on sam nasprotuje zvezni ustavi in določbam o suverenosti narodov in republiški državnosti), poleg tega pa je v Ustavi SFRJ ta postopek formalno in vsebinsko urejen in je zato predlog za drugačen postopek tudi v nasprotju z ustavo.

Ob vseh teh zdrahah in po njih se seveda vsakemu zastavlja vrsta vprašanj. Kaj storiti in kako storiti, da amandmaji ne bi ostali zgolj neuresničena in neuresničljiva načela; še zlasti zato, ker bo večji del »jugoslovanske politike« in pravne »stroke« verjetno vztrajal pri oceni, da so v nasprotju z zvezno ustavo, in bodo mnogi zvezni organi kar prežali na vsak poskus zakonske razdelave teh določb? Poleg tega kaže, da bo koncept nove zvezne ustave, ki že nastaja v delovnih telesih Predsedstva SFRJ,

povsem nasproten duhu slovenskih amandmajev. Se bo v »naslednji bitki« Slovenija morala odpovedati vsemu temu, kar je zapisano v amandmajih, ali bo vztrajala in na osnovi izhodišč za te amandmaje in za novo slovensko ustavo izoblikovala tudi lastna izhodišča za novo zvezno ustavo, torej svojo vizijo federacije? Žal prav v tem Slovenija zaostaja, medtem ko je srbski koncept že dolgo znan. In vprašanje je, ali bi ne bil dialog lažji, če bi sogovorniki imeli v obravnavi več konceptov in ne samo enega, ki ga avtorji ponujajo kot dobrohotno ponudbo, ki ji nekdo drug nenačelno nasprotuje. In še zadnje vprašanje: ali ni ob možnosti nasilnega poenotenja, ki je seveda povsem nesprejemljiva, na voljo samo še ena možnost: priznanje različnosti temeljnih interesov in odločitev za Jugoslavijo, ki bo omogočala sožitje in ne zahtevala, da se katerikoli narod odpove svojim interesom in pravicam? Ali se bo razglasila za asimetrično federacijo ali konfederacijo, niti ni bistveno.

Ciril
Zlobec

Swoboda in ohranitev swobode nista zmerom eno in isto

Znanje je rek, da ni najpomembnejši cilj, ampak potovanje k cilju. Tako bi mogli reči ob prenovljeni slovenski ustavi: samo sprejetje ustavnih dopolnil je oprijemljivejša vrednota kot življenje, ki naj bi se v prihodnje ravnalo po teh dopolnilih. Takšno misel podpirajo nekatera dejstva:

– zaradi mačehovskega odnosa (izraz je več kot blag) Predsedstva SFRJ do Slovencev in militantne histerije srbskega vodstva ter njegovih prepričanih in preplašenih satelitov je to dejanje proti inicialni volji slovenskega naroda dobilo vsa znamenja vsenarodnega upora ob polni vednosti in odgovornosti, kaj takšen upor, čeprav samó na ravni demokratične samoopredelitve v naših kaotičnih razmerah, pomeni, kakšno tveganje prinaša,

– slovenski narod, sicer do skrajnih meja notranje diferenciran, ob marsikaterem vprašanju pogosto nerazumno sprt, se je ob tem dejanju ovedel in izpovedal kot strnjena celota; to je najbrž presenetilo tako nas kot »drugo stran«, ki je tokrat zmotno računala na prepričljivost rožljanja z orožjem z vsemi strašljivimi asociacijami, ki jih pri nas in v svetu že pooseblja kosovski primer,

– slovenska politična zavest je nedvoumna: če bi se v prihodnje (ob oceni zveznega ustavnega sodišča, ki je ni težko predvideti, in ob večinskem stališču zvezne skupščine, ki je tudi vnaprej matematično izračunljivo) zgodilo, pod kakršnokoli pretvezo, tisto »najhujše«, bomo vedeli, da se v skupni državi bratskih in enakopravnih narodov po volji najbolj bratskega in najbolj enakopravnega začenja za nas okupacija, najbolj brezumna in najbolj nesmiselna med vsemi možnimi,

– kosovski vzorec, ki upošteva vse možne oblike nasilja, bi vendarle pomenil, uveljavljen v slovenskih razmerah, docela drugačno »kvaliteto«: